

Arvokkaimmatkin perinneympäristöt voivat jäädä ilman laiduneläimiä – Perinneympäristöillä elää yli neljännes uhanalaisesta lajistostamme

Tilanne syksy 2023.

Tiivistelmä

Perinneympäristöjen hoito perustuu maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoidon viisivuotisiin EU-osarahoitteisiin ympäristösopimuksiin. Vuoden alussa alkoi uusi ohjelmakausi, jonka myötä Ruokaviraston tekemä, sopimuksien perustana olevan asetuksen tulkinta on muuttunut. Sopimustulkintaan liittyvästä ongelmasta on tarkemmin alla.

Asia on ajankohtainen juuri nyt. ELY-keskusten sopimuskäsittelijät ovat tehneet kohteilla maastokatselmuksia ja niiden perusteella esityksiä tukipäätöksistä laiduneläinyrittäjille. Korvaukset yrittäjille ovat pienentymässä rajustikin, mikä tekee laidunnuksen harjoittamisesta vaikeaa tai mahdotonta. Tämän takia yrittäjät voivat jatkossa toimittaa vähemmän tai ei lainkaan eläimiä perinneympäristökohteille.

Ongelma on merkittävä luontokadon torjumisen kannalta, sillä perinneympäristöillä elää yli neljännes uhanalaisesta eliölajistostamme. Sopimustulkinnan muutos romuttaa myös aiemmin tehdyn pitkäjänteisen työn tulokset: vuosien ajan tehty investointi luonnon monimuotoisuuteen menetetään. Ilman laiduneläimiä luonnon monimuotoisuus köyhtyy jo parissa vuodessa.

Jos perinneympäristöjen luonnon monimuotoisuuden tila päästetään köyhtymään, Suomella on yhä vaikeampaa saavuttaa kansallisen ja kansainvälisten biodiversiteettistrategioiden tavoitteita. Petteri Orpon hallitus on sitoutunut luontokadon torjuntaan ja samalla Suomen velkaantumiskehityksen pysäyttämiseen. Ympäristökorvaukset ovat osa EU:n maatalousrahoitusta, ja keventävät Suomen omaa rahoitusta luontokadon pysäyttämiseen. Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoidon ympäristösopimukset kohdentuvat täysimääräisesti kohteille, jotka hyödyttävät samaan aikaan luonnon monimuotoisuutta sekä maatalousyrittäjien toimeentuloa pitkäjänteisellä tavalla.

Metsähallitus on keskustellut monien niiden laidunyrityksien kanssa, joiden eläimet laiduntavat Metsähallituksen hoitamilla arvokkailla perinneympäristöillä. Heidän palautteensa vahvistaa huolen. Laidunyrityksien joukosta löytyy henkilöitä, jotka ovat valmiita kertomaan tilanteesta medialle.

Tausta

Perinneympäristöillä kuten niityillä, kedoilla, hakamailla ja metsälaitumilla elää yli neljännes uhanalaisesta eliölajistostamme. Ne ovat monimuotoisin elinympäristöryhmämme.

Näitä uhanalaisia elinympäristöjä ei voi ennallistaa "kerralla". Ne vaativat jatkuvaa hoitoa, mistä merkittävin ja kustannustehokkain muoto on laidunnus.

Hoito on vajaan 30 vuoden ajan perustunut maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoidon viisivuotisiin EU-osarahoitteisiin ympäristösopimuksiin, joita on pantu täytäntöön erinomaisessa yhteistyössä maataloushallinnon, viljelijöiden ja muiden perinneympäristöjen hoidon toimijoiden kesken.

Sopimuslaidunnus ja toimiva yhteistyö laidunryttäjien, ELY-keskusten ja Metsähallituksen Luontopalvelujen kesken luonnonsuojelualueilla on uhanalaisten perinneympäristöjen säilymisen kannalta keskeistä, sillä kolmannes niistä sijaitsee suojelualueilla. Metsähallitus tekee valtion laidunkohteista vuokrasopimukset laidunryttäjien kanssa ja auttaa laidunnuksen organisoinnissa yksityisillä suojelualueilla.

Jos laiduntavaa karjaa ei enää ole, kohteiden luonnon monimuotoisuus heikkenee jo parissa vuodessa.

Sopimustulkintaan liittyvä ongelma

Ympäristösopimuksista maksetaan pinta-alaperusteisesti. Vuoden alussa alkoi uusi ohjelmakausi, jonka myötä sopimuksien perustana olevaa asetusta on tulkittu siten, että tukikriteerinä on kohteiden rehuntuotanto. Tämä tulkinta tiputtaa kohteilta pois alueita, joilla ei ole rehuntuotantokapasiteettia. Tarkkuusaste on aari eli 10 x 10 m.

Kun kohteilta leikataan pois alueita, ympäristösopimuksen mukainen korvaus laidunryttäjälle voi kokonaisuutena pudota merkittävästi, jopa puoleen tai enemmänkin. Tällöin puhutaan laidunryttäjälle tuhansien, jopa kymmenien tuhansien eurojen leikkauksista 5-vuotisen sopimuskauden aikana. Metsähallitus on kuullut laidunryttäjiltä, että sopimustulkinta on voinut tiputtaa tukikelpoista aluetta puoleen entisestä tai jopa kymmeneen prosenttiin.

Luonnon monimuotoisuuden kannalta tulkinta on erityisen ongelmallinen luontaisesti niukkatuottoisissa ja vaihtelevissa perinneympäristöissä. Suuri osa arvokkaimmista kohteista sijaitsee vaikeiden kulu yhteyksien päässä esimerkiksi saaristossa, mikä nostaa kustannuksia. Suuri riski on, että laidunryttäjät menetetään kokonaan.

Perinnebiotooppien merkitys ja laiduntamisen rooli

Kaikki perinnebiotooppien erilaiset luontotyytit ovat uhanalaisia ja vaarassa hävitä. Perinnebiotooppien hoito on yksi merkittävimmistä keinoista torjua luontokatoa. Ne ovat monimuotoisin ja runsaslajisin elinympäristömme, mutta samalla uhanalaisin.

Niiden lajikirjo on erittäin suuri.

Esimerkiksi kasvilajeja voi olla yli 35 kpl/m², vastaavaa ei ole muissa elinympäristöissä.

Runsa kasvilajisto, avoimuus ja matalakasvuisuus ylläpitävät elinoloja monenlaisille muille lajeille, mm. hyönteisille, jotka edelleen houkuttelevat paikalle linnustoa.

Hyönteisistä merkittävä osa kuuluu pölyttäjiin tai viljelykasvien tuholaiten luontaisiin torjuihin, ja ovat siten myös maataloustuotannon kannalta merkittäviä.

Perinnebiotoopit edellyttävät säilyäkseen jatkuvaa hoitoa ja käyttöä laiduntaen. Jos laiduntavaa karjaa ei enää ole, kohteiden luonnon monimuotoisuus heikkenee jo parissa vuodessa. Kansallisten ja kansainvälisten biodiversiteettisopimusten tavoitteiden saavuttaminen heikkenee.

Jo tehty investointi eli rahoitus uhanalaisten perinneympäristöjen hoitoon mitätöityy, kun kohteiden monimuotoisuus kärsii jo parin vuoden päästä laidunnuksen lopettamisesta.

Uuden sopimustulkinnan myötä suurimmat haasteet ovat etenkin metsälaitumilla ja saariston pienipiirteisillä perinneympäristöillä, joissa niiden monimuotoisuuteen luontaisesti kuuluu myös esimerkiksi kallioalueita ja varpuvaltaisia kohtia heinäisten, enemmän rehua tuottavien avoimien niittyjen lisäksi.

Vuoteen 2027 ulottuvan ohjelmakauden tavoitteena on saada maatalousluonnon ja maiseman hoidon ympäristösopimusala kasvatettua 48000 hehtaariin aiemmasta noin 34000 hehtaarista. Tällä hetkellä näyttää siltä, että sopimusten määrä vähenee uusien kriteerien myötä eikä edes entisistä aloista voida pitää kiinni.

Seuraukset laidunryrittäjille

Laidunsopimusyrittäjät ovat ahtaalla, koska aiempiin sopimusaloihin ja tulkintoihin tuli yhtäkkinen muutos. He eivät ole voineet reagoida muutokseen esimerkiksi eläinmääräänsä vähentämällä tai muita ratkaisuja etsimällä. Samaan aikaan heihin on kohdistunut muutenkin kustannusten merkittävä nousu.

Huomioitavaa on, että esimerkiksi laiduntavien eläinten kuljetus hoitokohteille on nykyisellä kustannustasolla aiempaa kalliimpaa, ja samaan aikaan kohteiden rahoitusperustaa pienennetään "reikäjuuston" tavoin. Laidunryrittäjät joutuvat mahdollisesti luopumaan laidunnuksesta kokonaan.

Mitä nyt tapahtuu?

ELY-keskusten sopimuskäsittelijät ovat tehneet ja tekevät parhaillaan maastokatselmuksia ympäristösopimukseen haetuista kohteista. Katselmuksissa rajataan pois ei-rehuntuotantoon kelpaavat alueet tukikelvottomina. Uuden tulkinnan takia pinta-aloja eli korvauksia joudutaan pienentämään ja samaan aikaan velvoitteita sopimusosalalla lisäämään. Lopulliset päätökset tehdään Ruokaviraston asetustulkintaan perustuvien esitysten perusteella loppuvuodesta, mutta tulkintaan toivotaan vielä muutosta sekä luonnon monimuotoisuuden että laidunryttäjien takia.

Ratkaisuehdotukset

Asetuksen, johon ympäristösopimukset perustuvat, tulkintaa tulisi joustaa siten, että rehuntuotanto ei ole tukialaa vahvimmin määrittelevä kriteeri. Asetuksen 1 aarin tarkkuudesta pitäisi perinnebiotooppien tarkastelussa luopua, sillä perinnebiotoopit ovat luontaisesti pienipiirteisesti vaihtelevia ja niihin kuuluu monenlaisia monimuotoisuutta luovia, mutta niukasti rehua tuottavia alueita.

Asetuksesta ja sen tulkinnasta vastaa maa- ja metsätalousministeriön alainen Ruokavirasto. Neuvotteluja on käyty keväällä maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön kesken. Sopimusta tulisi ja voisi tulkita siten, että hoitokokonaisuus ja ympäristösopimuksen perimmäisenä tarkoituksena olevat luonnon monimuotoisuus ja maisema huomioitaisiin paremmin, kohteiden mosaiikkimaisuus sallittaisiin ja tiukka aarin rehuntuotantokriteeri poistettaisiin sopimusten perustasta.